

Dvojité jubileum

MUDr. Josef Grym

Pediatrické oddělení SZZ Krnov

Článek připomíná časový souběh pětadvacátého výročí listopadových událostí roku 1989 u nás a výročí schválení Úmluvy o právech dítěte v OSN. Upozorňuje na nedostatečnou publicitu zásad Úmluvy a na některých jejích člancích poukazuje na ojedinělé nedostatky při respektování práv dětí v naší společnosti i na paradoxní situaci, kdy nadměrná akcentace lidských práv a svobod dospělých může být současně poškozením zájmů dětí. Připomíná také historickou roli oboru pediatrie jako dobrovolného obhájce a advokáta svých pacientů i celé dětské populace, která je a bude aktuální v každé době.

Klíčová slova: Úmluva o právech dítěte, lidská práva.

Double jubilee

The article remembers the coincidence in time between the 25th anniversary of the November 1989 events in our country and the anniversary of the United Nations Convention on the Rights of the Child. It points out the inadequate publicity of the principles of the Convention and uses some of its articles to highlight the sporadic shortcomings in respecting children's rights in our society as well as the paradoxical situation when excessive accentuation of human rights and liberties in adults may simultaneously represent damage to the interests of children. The article also mentions the historical role of the field of paediatrics as a voluntary defender and advocate of its patients and the whole paediatric population, which is and will be of relevance in any time.

Key words: Convention on the Rights of the Child, human rights.

Pediatr. praxi 2014; 15(5): 311–312

Pětadvacaté výročí listopadových událostí roku 1989 bude jistě – a zcela poprávu – provázáno četnými oslavami a reminiscencemi všech možných aspektů svobody, demokracie a lidských práv. V tomtéž termínu však stejné jubileum slaví také **Úmluva o právech dítěte** (dále Úmluva), schválená Valným shromážděním OSN v listopadu 1989 (10), kterou pak postupně podepsaly vlády 193 zemí světa s výjimkou Somálska a USA (11), Československo ji ratifikovalo v roce 1991.

Citace Úmluvy o právech dítěte je v našich mediích výjimkou a nabízí se otázka, zda je její obsah, co se týče závazků a úkolů, dostatečně známý všem, kdo mají péči o děti ve své kompetenci i těm, kdo se zabývají lidskými právy.

V Úmluvě se OSN obrací na vlády států, aby v rámci svých kompetencí uskutečňovaly kromě jiného opatření ke snižování dětské úmrtnosti, zajistily dětem lékařskou péči, péči rodičkám a věnovaly se osvětě. Z toho vyplývá, že v péči o zdraví dětí se počítá s jejím veřejným charakterem, institucionalizací a zaměřením nejen na zdraví jednotlivců, ale celé dětské populace. Naopak rodičům kromě jejich práv Úmluva připomíná povinnost děti řádně vychovávat a zabezpečit pro jejich rozvoj životní podmínky (čl. 5, 18/1, 27/2).

Naplnění obsahu Úmluvy – *věnovat dětem zvláštní péči a ochranu* (preambule) a *ochrana před vším co poškozuje blaho dítěte* (čl. 36) se bude jistě lišit podle úrovně jednotlivých států. I když se u nás nedá naštěstí počítat s markantním po-

rušováním práv dětí, přesto situace není v tomto směru zcela optimální. Také u nás plnění jednotlivých kapitol textu Úmluvy provázejí občas kontroverze a rozpory, možná i z důvodu nedostatečné znalosti principů Úmluvy. Z celkového počtu 54 článků Úmluvy si dovoluji připomenout a glosovat několik stěžejních:

Dítětem se rozumí každá lidská bytost od narození do 18 let (čl. 1) s tím, že v řadě případů je dítěti určité autonomie přiznávána již dříve. Jinými slovy z hlediska práv a nároků nelze s tímto věkovým limitem libovolně manipulovat.

Předním hlediskem při veškerých postupech týkajících se dětí (včetně soudů a zákonodárných sborů) je zájem dítěte (čl. 3/1). *Právo dítěte na život (čl. 6/1, 2).* Ačkoliv jsou tato ustanovení naprosto jasná, transparentní a nezpochybnitelná, o to neuvěřitelnější se jeví např. část zdůvodnění osvobozujícího rozsudku ve věci úmrtí dítěte následkem domácího porodu v nálezu Ústavního soudu 4457/12 – cituji: „... je možné, že následek, jakkoliv je tragický, je prostě daný za svobodu, kterou si rodička zvolila, a to daní bez právní sankce...“ (8). I když šlo patrně o uplatnění zásady in dubio pro reo, jako zdůvodnění úmrtí dítěte jde o výrok flagrantním porušením *práva dítěte na ochranu před bezprávím* (čl. 19/1).

Právo dítěte poznat své rodiče a být jimi vychováváno (čl. 7/1). Ačkoliv jde o zásadu „mimo veškerou pochybnost“, je toto právo u nás částečně zpochybněno například zřízením Babyboxů. Současně je zřejmé, že jejich autor

L. Hess upřednostnil jako nadřazené *právo dítěte na život* (čl. 6/1, 2).

Právo na ochranu a pomoc ze strany státu (čl. 3/3, 18/2, 19/1, 20/1, 24) – se týká zdravotní a sociální péče i školství, kde pozitivními příklady jsou např. pravidelná očkování, přídavky, porodné, daňové úlevy, umožnění povinné předškolní docházky, bezplatné vzdělávání, pěstounská péče ap. Na druhé straně lze připomenout rozhodnutí státu či státních institucí v neprospěch dětí (ambulantní porody), licitace o domácích porodech či rozhodnutí kontroverzní (Babyboxy, souhlas dítěte se zdravotním výkonem, nutný souhlas obou rodičů, paušální střídavá péče rozvedených rodičů o dítě, tzv. dětské skupiny ap.).

Právo na ochranu zdraví a využití zdravotnických zařízení, právo na dosažení nejlepšího dosažitelného zdravotního stavu (čl. 18/2, 24) a dále úkol *rozvoje zdravotnických institucí a rozvoj prevence, zajištění předporodní a porodní péče o těhotné a rodičky (čl. 24).* Zatímco stát a zdravotníci včetně pediatriů jsou připraveni uplatnit v praxi vědecké poznatky v zájmu zdraví dětí i matek na nejvyšší možné úrovni, rodičům (*odpovědným za vývoj, rozvoj, výchovu a podmínky života dítěte – čl. 18, 27*) je dáno svobodné právo tuto péči odmítnout, přičemž jejich právní odpovědnost za rozhodnutí v neprospěch dítěte je u nás stanovena jen velmi vágně (viz výše). Přitom z pohledu obou stran by hlavním kritériem jejich jednání měl být *nejlepší zájem dítěte* (čl. 18) – ovšem uplatňovaný odpovědně a reálně, nikoliv voluntaristicky, „alternativně“ či ve vleku barbotiskové reklamy.

Z aspektu spolupráce pediatriů s rodiči naštěstí převažují rodiče vzdělaní, informovaní a odpovědní, kteří v zájmu zdraví svých dětí dobře spolupracují se zdravotníky. Přibývá však rodičů pseudovzdělaných, jejichž z webových stránek převzatá doporučení jsou často ke škodě jejich vlastním dětem. Přibývá také rodičů, kteří v péči o své děti selhávají a v současnosti se objevují i rodiny, kde péče o děti začíná být limitována chudobou.

Co se týče právních aspektů, je zřejmé, že i zákonodárci občas nedocení práva dětí a neoprávněně preferují zájem dospělých před zájmy dětí (ambulantní porody). Z pohledu běžné praxe jsem spolu s jinými přesvědčen, že právní řešení problémů v oblasti péče o zdraví dětí je až ten poslední krok po selhání spolupráce, dohody, rozumu a etických principů (6, 7). Právníci u nás mají často černobílé vidění dětského světa – vidí ideální vzorné rodiče se všemi právy, a pak až trestné činy vůči dětem. Zdravotníci a sociální pracovníci však znají z praxe celou škálu prohřešků vůči dětem v podobě plynulého přechodu mezi špatnou výživou a výchovou, zanedbáváním, nedostatečnou péčí, delikty na hranici etiky a morálky, stírající se rozdíly mezi přiměřeným a nepřiměřeným trestáním až po případné týrání (2). Nutno přiznat, že tyto prohřešky jsou v řadě zemí, na rozdíl od nás, pečlivě sledovány a také sankcionovány (Norsko, USA apod.). Samotná trestněprávní oblast však stěžejí problémy v péči o děti vyřeší. Na druhé straně vidíme, že dokonce i zanícení zastánci lidských práv přehlédnou, že vehementní prosazování svobody dospělých může být současně poškozováním práv dětí (8), ze strany rodičů mnohdy pod hlavičkou „nejlepšího přesvědčení o zájmu dítěte“ (1).

Zatímco výročí „sametové revoluce“ není nutné nikomu zvlášť připomínat, lze očekávat,

že na jubileum Úmluvy si vzpomenou jen ti zainteresovaní. Kolem případného ignorování či poškozování zájmů dětí nefigurují žádní disidenti, lobbisti, nejsou sepisovány charty ani petice, děti nepořádají žádné Children Pride, demonstrace ani nátlakové akce. Zatímco v oblasti lidských práv je řada právníků ochotna ztratit čas řešením zástupných problémů u soudu ve Štrasburku, práva dětí budí ve společnosti až na několik výjimek (Výbor pro práva dítěte, UNICEF, Nadace Naše dítě atd.) mnohem menší zájem, i když existuje řada dobře fungujících dobrovolných sdružení rodičů. Bohužel i mezi nadacemi se najdou občas takové, které pod rouškou zájmů dětí představují spíše lobbistická sdružení zájmů rodičů.

Od koho tedy, kromě svých milujících a odpovědných rodičů, mohou děti očekávat pomoc a zastání v hraničních a rozporuplných situacích? Zcela jistě by to měl být obor pediatrie. I když by si naše činnost v některém směru možná vysloužila občasnou kritiku, zdravotní stav našich dětí je (zatím) dokladem pozitivní a úspěšné role oboru (5). Rád bych při této příležitosti pediatriům připomněl podstatný rys z více než 150 leté historie vývoje oboru (9). Pediatrie, na rozdíl od ostatních medicínských oborů, od prvopočátku svého vzniku kromě medicínského umění a empatie přijala navíc dobrovolně *úlohu obhájce a advokáta svých pacientů* a to nejen z hlediska medicínského (4, 9). Po celou dobu své existence hájila a hájí zájmy dětí – mnohdy proti společnosti, státu, institucím a úřadům, někdy vůči ostatním medicínským oborům a občas vynuceně i proti vlastním nezodpovědným rodičům samotných dětí tehdy, když se spolupráce nedaří. Tato nepsaná role pediatrie, nezávislá na politickém režimu, právním řádu ani zvyklostech doby by neměla zaniknout v současnosti ani v budoucnosti. Byl bych rád, kdyby Úmluva

o právech dítěte tuto historickou roli připomněla všem pediatriům tak, aby i nadále jejich veškerou činnost vždy uvozovala jednoduchá otázka: „Je to v zájmu dítěte?“

Literatura

1. Candigliota Z, Honzák R. Jak úspěšně zvládnout poskytování péče nezletilému, Nadace Open Society Fund Praha, Liga lidských práv, Brno, 2012.
2. Dunovský J. Zpráva o účasti na světovém kongresu ISPCAN, Čes.-slov. Pediatr., 1997; 52(4): 219–221.
3. Hug B. Státní zásahy do rodinného života (Pozitivní a negativní aspekty Úmluvy OSN o právech dítěte, 1998, dostupné z www.rodice.wz.cz/umluva.htm).
4. Charney E. The Field of Pediatrics, in: Oski FA, et al. Principles and Practice of Pediatrics, 2. Ed., Lippincott Co, Philadelphia, 1994: 5–11.
5. Lebl J. Potřebujeme ještě pediatrii? Pediatr. Praxi 2006, 7(2): 63.
6. Matějka J. A co k tomu říká právo? Pediatr. Praxi, 2014; 15(2): 63.
7. Matějka J. Domácí porody, odpovědnost těhotné ženy a plánovaná účast zdravotníka, Pediatr. Praxi, 2014; 15(2): 109–110.
8. Nález ústavního soudu 4457/12 dostupné z: www.usoud.cz/aktualne/?txnews%5Btt_news%5D=2038.
9. Pearson HA. The History of Pediatrics in the United States, in: Oski FA. Principles and Practice of Pediatrics, 2. Ed., Lippincott Co, Philadelphia, 1994: 2–5.
10. United Nations: Convention of the Rights of Children, United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights, dostupné z www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx.
11. Wikipedie: Úmluva o právech dítěte. Dostupné z: www.wikipedia.org/wiki/Umluvaopravechdite.

Článek doručen redakci: 26. 9. 2014

Článek přijat k publikaci: 9. 10. 2014

MUDr. Josef Grym

Pediatrické oddělení SZZ Krnov
I. P. Pavlova 9, 794 01 Krnov
grym.josef@szzkrnov.cz

